

O dwóch odpisach pieśni
 „BOGARODZICA”
 i rękopisie **Historyi polskiej Herburta**

wiadomość podana

PRZEZ

ALEXANDRA PRZEZDZIECKIEGO

Czł. Tow. nauk. krak.

W roku 1866 wydałem w Warszawie wypracowanie o najdawniejszej pieśni naszej kościelnej „*Bogarodzica*“, z powodu odkrytego przeze mnie w częstochowskim rękopisie z XV. wieku, odpisu téjże pieśni, z *nótami* podłożonemi pod pierwszą strofę. Trzy znane dotychczas odpisy pieśni *Bogarodzica*, dawniejsze od tekstu drukowanego przy statucie ŁASKIEGO, t. j. *krakowski* z 1408 roku, *warszawski* z 1456 i *częstochowski* z końca XV. wieku, oraz czwarty tak nazwany autentyk *gnieźnieński* (z XVIII. wieku), porównałem z najdawniejszemi tekstami drukowanemi: ŁASKIEGO 1506 r., TASZYCKIEGO z 1532 r., MATEUSZA z KOŚCIANA z 1543 r., HERBURTA z 1570 r. (przy statucie w języku polskim), SKARGI z 1585 r., BIELSKIEGO z 1597 r., JANUSZOWSKIEGO z r. 1600 (przy statucie), NOWODWORSKIEGO z 1621 r. i KONARSKIEGO z 1732 r. (przy *Woluminach Legum*). Tablica porównawcza dołączona do książki objęła wary-

janty tych trzynastu tekstów. Do wypracowania tego przybywa dziś dopełnienie, gdy w rękopisach bogatej biblioteki Jagiellońskiej udało mi się znaleźć jeszcze dwa odpisy pieśni *Boga Rodzica*, jeden z samego początku XVI. wieku, drugi z drugiej połowy XVI. wieku, ale za to opatrzone *melodyją* do trzech pierwszych zwrotek i przekładem łacińskim całej pieśni.

Pierwszy odpis znajduje się w małym rękopisie pobożnej treści (101 in 8vo, DD. XIX. 16), zawierającym po łacinie: *Historyje o Nawiedzeniu N. Panny*, o *ś. Stanisławie*, o *ś. Elżbiecie*, *krótkie modlitwy* do rozmaitych Świętych, *Msze*, które Duch święty objawił *ś. Grzegorzowi* i *Bonifacemu* papieżom, i *Zywoty błogosławionej Kunegundy* (*felicis Kincze ducisse Cracoviensis*) i *ś. Salomei* z roku 1400 (*Vita Sanctae Salomeae anno Dni MCCCC*); po polsku zaś jest *Siedm Mszy uprzywilejowanych*, i *Mssa o piączy ran Pana Jezusa Krista*.

Na pierwszej stronie łacińskiej: *Istoria de sancta Elizabet*, po wykreślonych kilku wierszach, jest przypisek *polski*:

dacz ya przy laudesye thei wszithkey
nie trzeba com ya to przekryśliła.

Nareszcie na ostatnich kartkach rękopisu odmieniami charakterami samego początku XVI. wieku pisane są trzy pieśni:

- 1) *Prosa o umarliech na the note iako dies illa* *);
- 2) *Piesn krolia Dawida*;
- 3) *Piesn stara nie mei pamieczy*:

Boga rodzicza dzevicza etc.

*) AMBROŻY GRABOWSKI wydrukował tę samą pieśń, mniej dokładnie i bez zakończenia w *Starożytnościach historycznych*, T. I. str. 19.

Tę ostatnią podajemy tu w całości:

Boga rodzicza dzevicza bogiem slaviona Maria
U thwego sina u gospodina mathko zwolienia Maria.

Ziszczí nam spust vinam *Kirieliëison* Thwego si-
na (...)ziczelia zbaviczelia slisz glossi napelni misli czlo-
viece Slisz modlithvi iegosz prosimi dai na swiecie
dobri pobit po zivoczíe raiski przebit *Kirieliëison*.

Narodził się dla nas sin bozi wierz ze vtho czlo-
viece kozdi iz přes thrud bog svoi liud odial diablu
stroza.

Przidał nam bog zdrovia wiecznego staroste sko-
wał piekielnego smiercz podiał spomional czlowieka
grzesznego.

Jenze thrud uczirpiał niezmiernie ieszczecz bil nie
przespiał za wierne alisz sam bog zmarthvich vstal.

Adamie thi bozi kmiecziu thi siedzisz u boga
v wieczu domiescz nas svoje dzieci gdzie kroliuią angieli.

Tham radoscz tham miloszcz tham vidzenie Sthvor-
cza angielskie bes koncza tham się nam zivavilo diabie
pothapienie.

Ni srebrem ni zlothem nas diablu odkupil sva
moczą zasthapil cziebie dla czlowiece dal bok prze-
klocz ssobie I ręce nodze obie krew svieta szła z bo-
ku na zbavienie thobie.

O dusszi o grzessznei sam bog pieczęć ima diablu
ią odieima gdzesz tho sam kroliue thu ią sobie przimuie.

Vierzze vtho czlowiece iz iezu Krist pravi czir-
piał za nas rąni sva svieta krev przelial za nas krze-
szcziani.

Iusz nam czas godzina grzechov się kaiaczi panu
bogu czescz chvale daczi ze vszemi silami pana boga
milovaczi.

Maria dziewiczo prosi sina svego Krolia niebieskiego abi nas uchoval odevszego zlego.

Svieti Stanislavie nasz mili pathronie proszą ciebie polianie modl sie bogu za nie.

Biskup S. Voiczeh wziął do Polski pospiech a niewierni prusowie zabili go przy sobie.

Svieti Fflorianie nasz mili pathronie pros za nami gospod(i?)na paniei mariei sina.

Zakoniku S. Ffranciszku pokorni przez thve S. rani vspomosz krzescziani.

Mathko Klaro S. u boga za vziata pros za nami gospodna paniei mariei sina.

Vszithki S. pani proscie S. Anni bi za nami prosila panni mariei sina.

Vsziszci S. proscie nas grzeszne vspomoszczce bismi svami bili wiecznie boga chvalili.

Tegossz nas domieszczi iezu kriste mili bismi sthoba bili gdzie sie nam raduia vszithki niebieskie ssili.

Poprosmi iusz boga za krolia polskiego i za rady iego bi gi pan bog uchoval odevszego zlego.

Amen Amen Amen Amen Amen Amen Amen Thako bog dai bismi vsziszci poszli v rai.

Odpiś ten ma najwięcej podobieństwa z tekstem gnieźnińskim, oraz z drukowanymi tekstami MATEUSZA z KOŚCIANA i NOWODWORSKIEGO. I tak zamiast: *Zišci nam, spuści nam*, ma *Ziszczci nam spust vinam*. Zamiast: *Twego dzieła krciczciela zbozni czas*, ma *Twego sina krciczciela Zbaviczelia*. Dodatkowe zwrotki do świętych Patronów polskich są tu odmienne niż w innych tekstach do śś. Stanisława i Wojciecha; a znajdują się nowe do ś. Floryjana, do ś. Franciszka, do ś. Anny i do

Matki Klary świętej. Nakoniec w modlitwie za króla polskiego dodano: *i za rady iego zamiast dziatki iego.*

Drugi odpis pieśni Bogarodzica znajduje się w rękopisie: *Compendiosae Polonorum historiae Libri* (281 4to, BB. V. 11) pod panowaniem Bolesława Chrobrego, w Rozdziale III. o ś. Wojciechu. Odpis ten jest zgodny z tekstem HERBURTA (przy statucie w języku polskim); albowiem jest to także odpis HERBURTA, opatrzony przez niego przekładem łacińskim i melodyją do trzech pierwszych zwrotek, włącznie po wyrazy *odiął diablu strożą*, o którymto przekładzie znajduje się tam wzmianka następująca: „*Latino illud eloquio ita reddidimus ut rythmorum polonicorum simul cum adiuncta melodia omnis ratio queat perspicere, sic enim ille docuit, et nos ita canimus.*“

W rękopisie brakuje jednej karty zawierającej koniec rozdziału II. i cały rozdział III. o ś. Wojciechu. Nie dostaje także przedmowy z dedykacją autora do Zygmunta Augusta. Rękopis pisany jest ręką kilku pisarzy, a wszędzie poprawiany i adnotowany *inną ręką*, zgodnie z pierwszym wydaniem historii HERBURTA w 1571 roku.

Cały podział na księgi i rozdziały odmienny był w rękopisie od tego, który mamy w druku; i później przerobiony został z dodaniem tytułików na marginesach jak w druku z 1571 roku. Niektóre miejsca zupełnie przemazane zostały i te opuszczono w druku (jako zbyt drażliwe lub niepotrzebne). I tak w Rozdziale X. księgi XVII. (który pierwotnie był Rozdz. III. księgi XXII. w rękopisie): *De morte Joannis Dlugossii, Simo-*

nis Franciscani et Casimiri filii, w rękopisie miał tytuł: *De Casimiri junioris morte et vitae sanctimonia*, i zaczynał się od słów: *Mortuus est per haec tempora Casimirus Regis filius etc.*; ostatni okres: „*longe aliter „sentiens quam multi mortales hoc corruptissimo nostro „seculo, qui neque poenitendum neque pudendum sibi „esse ducunt in coeno libidinum volutari;*“ przemazany został w rękopisie a opuszczony w druku. Podobnie i w końcu rozdziału po okresie: *Creverat interim in Polonia licentia....* było w rękopisie: „*Christophorus Safranecius facta manu perditorum hominum e Pecovascala „vias publicas infestabat. Hac igitur de causa proscriptus et quia proscriptionem contemneret, circumventus „et captus Cracoviae iussu Regio capitali poena affectus „est.*“ Ten ustęp cały opuszczony został w druku.

Przed księgą XX. w druku jest *Proemium*, w rękopisie nie było oznaczonej księgi ani rozdziału, tylko intytulacja: *De Sigismundo rege*, co przerobiono później na: *De Sigismundi regis educatione* jak w druku, i dodano: *In librum XX. praefatiuncula*; a nareszcie przemazano *praefatiuncula* a dodano *proemium*.

Rękopis ten jest więc oczywiście *pierwszą redakcją* historii polskiej HERBURTA. Datę tej redakcyi znaleźliśmy w jednym z ustępów tegoż rękopisu, opuszczonych w druku. A mianowicie w księdze IX. rozdziale VIII. (*o koronacyi Władysława Łokietka*), przy opisie zburzenia Pułtuska przez Litwinów, autor dodał: „*In eo opido hac nostra aetate regnante Serenissimo rege „Sigismundo Augusto, ante quadriennium fere, „Reverendissimus Dominus Andreas Noskowski, celeberrimum Societatis Jesu Collegium erexit ac dotavit, „maximo et Ecclesiae Dei et Poloniae iuventutis emolu-*

mento atque commodo“ (Ustęp ten w druku opuszczony). A ponieważ ANDRZÉJ NOSKOWSKI, jak wiadomo, fundował Kollegium Jezuickie w Pułtusk w roku 1566, *nie-spełna w lat cztery później*, a więc w roku 1570 pisał HERBURT historję polską, którą już w roku 1571 do druku podał.

Nie można było zbadać dotychczas czyli wszystkie poprawki i adnotacje, pobieżném i skróconém pismem pisane, są własnej ręki HERBURTA, lub téż niektóre z nich pociągłym i poważnym charakterem skreślone; a to dla braku autografów HERBURTA, do porównania. W każdym razie rękopis biblioteki Jagiellońskiej jako zawierający *pierwszą redakcyję* Herburtowego dzieła, i ów ważny dodatek pieśni „Boga rodzica“ z nótą i z przekładem łacińskim, jest niepospolitój ważności. Z treścią jego nie był obeznany uczony bibliotekarz JERZY SAMUEL BANDTKIE, ponieważ na kartce katalogowej Nr. 281 in 4to dopisał tylko imie posiadacza: JOHANNIS ZAJĄCZKOWICZ ze znakiem zapytania, jakoby wątpliwego autora tego dzieła.

Z tegoto rękopisu podajemy tu w całości odpis pieśni „Boga rodzica“ tak w polskim jak i w łacińskim tekście.

Boga rodzica dziewica Bogiem sławiona Maria.
U thwego syna gospodzyna Matko zwolona Maria. Zys-
czy nam spuści nam kyrie eleison.

Twego dzieła krecziciela zbozni czas. Uslysz glosy
napelni mysli czlowiecze slys modlitwę ienzecię prosimy.

O daci raczy iegosz prosimy dać na swiecie zboz-
ny pobyt po zywocie raisky przebyt kyrie eleison.

Narodził się nas dla Syn Bozy w to wierzai czło-
wiecze zbozny ys Bog lud przes swoi trud odiał Diabłu

*Dei genitrix, beata et Sancta Virgo Maria Tuum
filium et dominum, mater gratiae Maria Da nobis et mitte:
Kyrie eleyson.*

*Tempus quo baptizamur acceptum. Audi voces et
imple corda hominum, audi preces, nam a te petimus.*

*O dones nobis, ipsum rogamus: da in mundo piam
vitam, paradisum post hanc vitam, kyrie eleison.*

*Filius est propter nos natus, hoc credat homo bea-
tus, quod Deus per mortem suam salvat plebem.*

*Aeternam vitam donavit, praefectum inferni stravit;
mortuus, hominis primi recordatus.*

*Tulit hic immensos labores; tunc suos erexit fideles,
postquam Deus surrexit.*

*Adame Deo subiecte, gratia Dei contecte, duc tuos
puellos ad regnantes Angelos.*

*Voluptas, Charitas et Dei visio, sunt ibi, sat scio;
sic fortem armatum Christus debellavit.*

*Non nummis, non gemmis, ille nos redemit magno
nimis emit, nam propter te, homo, subiecit se cruci Deus,
morti truci propter te salvandum, dedit se mactandum.*

*Jam ergo credamus, in dominum nostrum Jesum
Christum iustum, effuso sanguine ut testam exustum.*

*Anima peccatrix a Deo curatur, a Deo salvatur, in
eius denique regno collocatur.*

*Jam ergo a malis omnibus cessemus, Deo laudes
demus, ex totis viribus dominum amemus.*

*Maria filium pro nobis implora, coeli Regem ora,
a malis ut omni liberemur hora.*

*Et sancti orate, nosque adiuuate, ut simul regne-
mus et Christum laudemus.*

*Hoc nobis largire, Jesu Christe bone, nos ad te
transpone sanctorum permotus gratulatione.*

*Amen, amen, amen, amen, amen, amen, te
rogamus ut possideamus sortem inter Angelos.*

*Rep. O donet nobis, ipsum rogamus..... ad ky-
rie eleison.*

F. 6810

Doga rodzi ca dzievica bogom slawona Ma;
 Pei genitrix, beata et sancta virgo, Ma;
 ki a xia, Vsego syna gospodyna
 Tuum filium et unum,
 macko zvolona Mari a Zysci
 mater gratia Mari a, Da no:
 Nam fusci nam Kyrie eleison Prvo
 bis et mitte = Kyrie eleison. Tempo

działá krczigulá zbożni czas Wsłysz sfofy
 quo baptizamus, acceptum tuhi vocas:

napolnij myśli cgloroczę sfoz modlitwę in xporie pxiścemy
 et imple corda hominum: audi precę: nam alte petimus.

O dawa radęy wgoz pfofimy kai ná swiute sfożay
 do domi nobis; xpm rogamy: da mi mando piam
 pobyt po sywoie raifky pfofbyt kycie chryfon
 vitam; paradifim posthanc vitam - kycie chryfon.

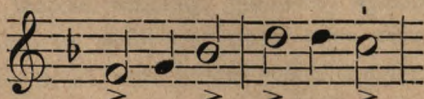
Narodził się nas dla syn Boży wto wierzar cglawidz zbożny
 filius est - propterea natus: Si credat homo beatus;
~~quod dicitur~~
 xps Boż lud pfof swoi odiať Diabtu szogę
 quod Deus per mortem ^{ixut} suam saluat Hebrę.

Sprostowanie pomylek.

Str.	17	wiersz,	7 z dołu zam.	Arytostelesa	czytaj:	Arytostelesa.
"	21	"	15 "	"	Byrebście	" Byrebiście
"	22	"	1 "	"	συγγραπειν;	" συγγραπειν;
"	24	"	7 z góry	"	wokł	" wohl
"	76	"	13 "	"	Dominitiani	" Domitiani
"	88	"	3 "	"	Poropanisum	" Paropanisum
"	119	"	3 "	"	Hatrói	" Hatryi
"	122	"	17 "	"	pcn	" pan
"	—	"	3 z dołu	"	d'ANVILLE	" d'ANVILLE
"	125	"	14 z góry	"	TEOPOPOMPA	" TEOPÓMPA
"	127	"	14 "	"	Rzeez	" Rzcz
"	164	"	5 z dołu	"	prawdzie	" prawdziwie
"	176	"	10 z góry	"	Deccebała.	" Deccebała,
"	186	"	4 "	"	ο'ξ	" ξξ
"	244	"	10 "	"	żarazą	" zarażą
"	288	"	13 z góry	"	rię,	" się
"	290	"	17-18 z góry	"	szczel-bicy	" szczeblicy
"	291	"	5 "	"	C na II. posmudze	" C na II. pasmudze
"	292	"	7 z góry	"	na stronie 291	" na str. 290 i 291
"	295	"	8-9 "	"	położył z pieśnią	" położył, z pieśnią
"	295	"	12 "	"	w niej	" z niej
"	319	"	2 "	"	czyszczi,	" szyszczi
"	319	"	18 "	"	krzyciela	" krzcziciela
"	323	"	ostatni	"	xobie	" xobyò
"	327	"	1	"	czas	" cza(s)
"	337	"	16 "	"	paeniteat	" poeniteat
"	337	"	ostatni	"	wyżej pod 32	" 33

Dodatek do nót na str. 312.

Właściwy typ trichordów jest tu taki:

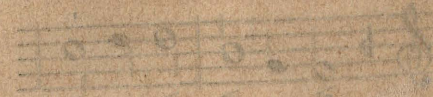
lecz i to niezawodna, że w ludowej pieśni łatwo się utracił. ♪

Spis treści

11	Wstęp	11
12	1. Rozdział	12
13	2. Rozdział	13
14	3. Rozdział	14
15	4. Rozdział	15
16	5. Rozdział	16
17	6. Rozdział	17
18	7. Rozdział	18
19	8. Rozdział	19
20	9. Rozdział	20
21	10. Rozdział	21
22	11. Rozdział	22
23	12. Rozdział	23
24	13. Rozdział	24
25	14. Rozdział	25
26	15. Rozdział	26
27	16. Rozdział	27
28	17. Rozdział	28
29	18. Rozdział	29
30	19. Rozdział	30
31	20. Rozdział	31
32	21. Rozdział	32
33	22. Rozdział	33
34	23. Rozdział	34
35	24. Rozdział	35
36	25. Rozdział	36
37	26. Rozdział	37
38	27. Rozdział	38
39	28. Rozdział	39
40	29. Rozdział	40
41	30. Rozdział	41
42	31. Rozdział	42
43	32. Rozdział	43
44	33. Rozdział	44
45	34. Rozdział	45
46	35. Rozdział	46
47	36. Rozdział	47
48	37. Rozdział	48
49	38. Rozdział	49
50	39. Rozdział	50
51	40. Rozdział	51
52	41. Rozdział	52
53	42. Rozdział	53
54	43. Rozdział	54
55	44. Rozdział	55
56	45. Rozdział	56
57	46. Rozdział	57
58	47. Rozdział	58
59	48. Rozdział	59
60	49. Rozdział	60
61	50. Rozdział	61
62	51. Rozdział	62
63	52. Rozdział	63
64	53. Rozdział	64
65	54. Rozdział	65
66	55. Rozdział	66
67	56. Rozdział	67
68	57. Rozdział	68
69	58. Rozdział	69
70	59. Rozdział	70
71	60. Rozdział	71
72	61. Rozdział	72
73	62. Rozdział	73
74	63. Rozdział	74
75	64. Rozdział	75
76	65. Rozdział	76
77	66. Rozdział	77
78	67. Rozdział	78
79	68. Rozdział	79
80	69. Rozdział	80
81	70. Rozdział	81
82	71. Rozdział	82
83	72. Rozdział	83
84	73. Rozdział	84
85	74. Rozdział	85
86	75. Rozdział	86
87	76. Rozdział	87
88	77. Rozdział	88
89	78. Rozdział	89
90	79. Rozdział	90
91	80. Rozdział	91
92	81. Rozdział	92
93	82. Rozdział	93
94	83. Rozdział	94
95	84. Rozdział	95
96	85. Rozdział	96
97	86. Rozdział	97
98	87. Rozdział	98
99	88. Rozdział	99
100	89. Rozdział	100
101	90. Rozdział	101
102	91. Rozdział	102
103	92. Rozdział	103
104	93. Rozdział	104
105	94. Rozdział	105
106	95. Rozdział	106
107	96. Rozdział	107
108	97. Rozdział	108
109	98. Rozdział	109
110	99. Rozdział	110
111	100. Rozdział	111

Wydawnictwo

Wydawnictwo

Wydawnictwo